

ОСВІЧЕНИЙ АБСОЛЮТИЗМ — різновид *абсолютизму*, властивий ряду європ. країн 2-ї пол. 18 ст. Засновником концепції О. а. вважається Т. Гоббс (17 ст.). Цю концепцію підтримували Ш. Л. Монтеск'є, Вольтер, Д. Дідро, П. Гольбах, К. Гельвецій та ін. просвітителі. Вони вважали, що ідеал досконалої світської д-ви стає реальністю, як тільки *монарх*, керуючись розумом, вдається до реформування існуючого держ. ладу. Освічений монарх може слугувати прикладом добродійності, високої моральності, готовності принести себе в жертву в ім'я спільної мети, благополуччя усіх людей.

О. а. став характерним для Австрії, Данії, Іспанії, Португалії, Швеції, певною мірою Пруссії та Росії. Тут було скасовано деякі станові привілеї, поліпшено держ. управління, проведено зем., церк., суд. та шкільні реформи, пом'якшено цензуру тощо.

Характер перетворень за О. а. мав певні місцеві особливості. Так, рос. імператриця Катерина II намагалася поєднати ідеали франц. просвітителів з рос. дійсністю. Про це свідчать її «Наказ» 1766 (див. «Наказ» Катерини II), в якому запозичено ідеї франц. мислителів, а також діяльність Комісії для складання проекту *Нового Уложення* (Катерининської комісії), лібер. політика у сфері книговидавництва (указ про вільні друкарні, заохочення приватних видавців та ін.), переклад і видання франц. «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв і ремесел», творів просвітителів. Декларат. просвітительство монархів, однак, було далеким від ідеалів філософів-просвітителів. Несумісність принципів просвітительства з абсолютист. режимом яскраво виявилася у Пруссії за Фрідріха II. Здійснювані тут реформи з обмеження прав дворянства зустріли рішучу протидію феодалів. Політика О. а. мала успіх лише там, де буржуазія досягла невисокого ступеня розвитку і політ. свідомості. Втім, і в цих д-вах період О. а. не був тривалим. Наприкінці 18 ст. О. а. витіснено *поліцейською державою*.

Лит.: Баренбаум И. Е. Концепция просвещённой монархии и франц. переводная л-ра в России (вторая пол. XVIII в.). В кн.: Монархия и народовластие в культуре Просвещения. М., 1995.

В. І. Тимошенко.